

Szépe György 1931-2012

A nagykőrösi református családból származó Szépe György a magyar-francia szakot elvégezvén 1953-ban került az MTA Nyelvtudományi Intézetébe, ahol is otthonról hozott nyelvtudását kamatoztatva művelte magát tovább a modern irányzatokban. Tudvalévő, hogy az 1950-ben politikai okokból bezárt nyugati nyelvi tanszékek számos oktatója az intézetben kapott menedéket a különböző szótári, nyelvtörténeti és leíró nyelvtani munkálatokban, amelyek az 1960-as évek elejére már több példamutató kidolgozottságú és terjedelmű összefoglaló művet eredményeztek. Az előző generáció kiemelkedő nyelvészei nagy hatással voltak Szépe-re, aki ekkor alapozta meg szakmai kapcsolatainak azt a kiterjedt hálóját, melynek előnyeiből oly sokan részesülhettünk.

Az 1960-as években az intézetben új irányok felé nyithattak, és Szépe-nek ebben kulcsszerepe lehetett. Ő ugyanis azzal az egyedülálló képességgel rendelkezett, hogy fenn tudta tartani a tisztes indíttatású szakmai kapcsolatokat minden érdekelt féllel ebben a mindig két- vagy többszátú országban, ami rémes következményeivel máig áthatja a szaktudományokat is. Más szóval tudományos meggyőződését soha föl nem adva el tudta fogadtatni magát és nézeteit a hazai nyelvészetben működő legfontosabb döntéshozókkal, bármelyik oldalon álltak is. Ráadásul csaknem mindenkit ismert (sőt: őt is csaknem mindenki ismerte) a világ jelentősebb nyelvészei közül a Moszkvából Prágán át végül a Harvardra került univerzális életművű Roman Jakobsontól a belga Nicolas Ruwet-n, a cambridge-i tanszékvezető John L. Trimen át a belgrádi Ranko Bugarskiig. Számomra máig rejtély, harminc-egynéhány éves korára hogy volt erre képes pesti irodájából, amikor nemhogy internet, de közvetlen tárcsázás sem volt - még vidékre se, hogy a külföldről ne is beszéljünk.

Az intézet munkatársaként bejáratos volt az MTA várbeli Számítógépes Kutatóközpontjába. Itt indultak meg az akkor újdonságszámba menő matematikai nyelvészeti kutatások, melyekben elsősorban a szegedi akadémikus Kalmár László csapata működött együtt a különböző féllegális munkahelyekről az SzK-ban landolt ígéretes társasággal, amelybe a matematikus Vargha Dénes, a poétikától a logikán át a számelméletig mindenhez értő Petőfi S. János, Kiefer Ferenc, Szöllösi Éva, Szelecsán János és Dömölki Bálint is tartozott.

A hatvanas évek enyhülése magával hozta a kivételes esélyt, hogy magyar nyelvészek Ford-ösztöndíjjal több hónapot, sőt némelyikük egy egész tanévet töltsön az USA-ban. Köztük volt Szépe is, aki Telegdi Zsigmond tanszékvezetése alatt Kiefer Ferencsel együtt részt vett az ELTE matematikai (majd későbbi nevén: általános és alkalmazott) nyelvészeti szakának a megalapításában és az első évfolyamok oktatásában. Szépe nyelvészeti kurzusai legendások voltak: a rendkívül alapos felkészültség ötvöződött bennük a sziporkázó ötletgazdagsággal. Májig emlékszem az *Eperfa* című négysoros József Attila-vers másfél órán át tartó közös nyelvészeti elemzésére: akkoriban ugyanis éppen a versek hangalakjának a jellemzői érdekelték.

„Öreg eperfa áll az út felén, / zömök, tömött, mint hős paraszti dajka. / Úrvezető vigyázz! a törzs kemény! / S óh koldus, nézd, mily lágy a gyümölcs rajta.”

Óráira a kor legjobb nyelvészeit hívta el vendéglőadónak, lelkükre kötve, hogy mindig hozzanak különlenyomatokat korábban megjelent cikkeikből. (Akkoriban a csak könyvtárban hozzáférhető könyvekből és folyóiratokból kézzel jegyzeteltük ki saját összefoglalóinkat, mert még másológépek sem léteztek, nemhogy szkennelés. Ezért hát a „klny”-ek nagy kincsnek számítottak.) Így nemcsak mi hallhattuk őket előadni, az általános nyelvész Károly Sándortól kezdve a sinológus Csongor Barnabáson át a romanista Bakos Ferencig, de ők is megismerhettek minket, nyelvészpalántákat. Szépétől kérdezhettünk - bármit, bárhol, bármikor; saját vagy mások előadásai alatt, a folyósón összefutva, a magunk

készülő cikkei kapcsán, vagy ha valahol valami újat olvastunk -, nem számított: a válasz nemcsak részletes és informatív, de szellemes és előreivő is volt. Nem csoda, hogy Szépe körül a fiatal nyelvészek szinte neki „felesküdt” csapata alakult ki, akár intézményesen köréje tartoztak, akár máshol voltak alkalmazásban. Mesterként tiszteltük, és - az általa ránk hagyományozott, hajdani Eötvös Collegiumbeli szokást követve - rendületlenül „főtanár úrnak” szólítottuk - persze már tegezve, ahogy az „kollégák” közt szokás. Intézeti csoport-, majd később osztályvezetői stallumát arra használta, hogy ezeket a fiatalembereket menedzselje. Elhelyezni állásokba ugyan nem nagyon tudta őket, de az intézeten belül egy olyan kivételezett helyzetet alakított ki, amelynek nem volt párja a korabeli tudományos életben - legalábbis az általunk ismert bölcsész körökben.

Előbb az intézet Szalai utcai „albérletében”, majd 1973-tól a régi budai városháza „13. szobájában” az akkor hivatalosan nem létező posztgraduális szemináriumokat honosította meg, és tartotta érte a hátát. Itt az intézeti fiatal modern nyelvészek mint beltagok mellett rendszeresen megjelentek nemcsak nyelvész, de filozófus, szociológus, kommunikációkutató, pedagógus, pszichológus kültagok is. Szépe nek kellett jótállnia a szombat délelőtti „Altrichter-szemináriumokért” is, amelyeken egyrészt az egyetemi oktatásból kényszerűen kimaradt nyelvfilozófiával, másrészt épp az itt felsorolt szakterületek velünk egykorú művelőivel ismerkedhettünk meg, Szépe vett rá bennünket arra, hogy dolgozzunk ki egy alternatív tantervet a gimnáziumi magyar nyelvtan oktatásának megújítására, ő járta ki ennek az intézményi háttérét és támogatását, és ebből a csaknem egy évtizedig tartó (és törvényszerűen kudarcra ítélt) programból nőtt ki azután az a „strukturális magyar nyelvtani” munkálat, amelynek máig megjelent négy kötete megteremtette a nemzetközi tudománnyal lépést tartó explicit és szakszerű nyelvtanírást - és összekovácsolt egy nyelvész nemzedéket.

Szépe 1982-től az újjáalapított pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem professzora lett. Tulajdonképpen hű maradt sok évtizedes elkötelezettségéhez: ott mozdítani a tudomány és a felsőoktatás szekerén, ahol éppen lehetősége van rá. Pécs pedig nagy alkalom volt, hiszen egy új típusú intézmény jöhetett létre, a többiekétől merőben eltérő arculattal és olyan csapattal, amelyben közeli eszmetársaival dolgozhatott együtt: például Fülei-Szántó Endrével és Horányi Özsébbel. Ha megmaradt volna az akkor még mozdíthatatlannak gondolt szocialista rendszer, Pécs mintát adhatott volna a hozzá képest áporodott és megcsontosodott többi bölcsész karnak. Szépe szakmai újításai közé többek között az tartozott, hogy megszüntette a magyar nyelvészet és az általános/elméleti nyelvészet szembenállását, és Kolumbusz tojásaként egyetlen egységes „nyelvtudományi” tanszékot hozott létre. Teljes energiájával belevetette magát a pécsi kísérletbe, talán szakmai-tudományos karrierjének is alárendelte az újabb csapatépítést. Elvként fogalmazta meg például, hogy a professzornál nincsen magasabb rang a nemzetközi tudományos életben, ezért ő nem volt hajlandó az „akadémiai doktori” címet megszerezni. Nem látta, hogy ezzel a gesztussal a saját esélyei mellett az általa vezetettek lehetőségeit is csökkentti ebben a rangkóros magyar világban, ahol a papír többet számít, mint a valódi tudás. Igaz, amikor pár éve életműve alapján kérelmezhetette a címet, már nem állt ellent - az egész szakma öröme.

A rendszerváltás utáni törvények azonban a pécsi kísérletet nem díjazták. Be kellett állniuk nekik is a sorba, de a pécsi nyelvészeti iskola ma is virágzik, a Szépe alapította doktori program is megmaradt, maga is szinte haláláig részt vett benne, és nincs nyelvészeti tanszék az országban, ahol ne fogadták volna szívesen.

Szépe Györgynek múlhatatlan érdemei vannak a magyarországi modern általános és alkalmazott nyelvtudomány megteremtésében, kutatók nemzedékeinek felnevelésében. Elméleti és gyakorlati munkássága, tanári pályája mintaként szolgált mindannyiunknak. Sokan vagyunk, akik sohasem fogjuk elfelejteni életművét és személyének varázsát.

Kenesei István

forrás: http://www.nytud.hu/hirek/szepe_gyorgy.pdf